

УНІВЕРСИТЕТ
ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ

**ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції
(16 лютого 2022 року)
Вип. 77

УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ

Рада молодих учених університету

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
**«ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

16 лютого 2022 року

Вип. 77

Збірник наукових праць

Переяслав – 2022

УДК 001(477)«19/20»
ББК 72(4Укр)63 В 54

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2022. Вип. 77. 163 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Коцур В.П. – доктор історичних наук, професор, академік НАПН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Воловик Л.М. – кандидат географічних наук, доцент

Євтушенко Н.М. – кандидат економічних наук, доцент

Кикоть С.М. – кандидат історичних наук (відповідальний секретар)

Носаченко В.М. – кандидат педагогічних наук

Руденко О.В. – кандидат психологічних наук, доцент

Склярєнко О.Б. – кандидат філологічних наук, доцент

Солопко І.О. – кандидат фізико-математичних наук, доцент

Юхименко Н.Ф. – кандидат філософських наук, доцент

Збірник матеріалів конференції вміщує результати наукових досліджень наукових співробітників, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, студентів з актуальних проблем гуманітарних, природничих і технічних наук.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій.

©Рада молодих учених університету
©Університет Григорія Сковороди
в Переяславі

5. ВДАЧОН, ф. Р-4415, оп. 1, спр. №24, арк. 1а.
6. ВДАЧОН, ф. Р-4415, оп. 1, спр. №24, арк. 18.
7. ВДАЧОН, ф. Р-4415, оп. 1, спр. №24, арк. 5.
8. ВДАЧОН, ф. Р-4415, оп. 1, спр. №77, арк. 97.
9. ВДАЧОН, ф. Р-4415, оп. 1, спр. №77, арк.22.
10. ВДАЧОН, ф. Р-4415, оп. 1, спр. №77, арк. 70.

УДК [2-523.6+2-788](477.46)''18/19''

Олександр Чучалін
(Умань)

МОНАСТИРІ ТА ЧЕРНЕЦТВО КИЇВЩИНИ В КІНЦІ XVIII – XIX СТ.

Досліджується становище монастирів Київщини, їх внесок в соціально-економічний розвиток регіону. Подаються дані про чисельність монастирів та чернецтва Київської єпархії окресленого хронологічного періоду. Подані особливості класифікації монастирів та система їх управління.

Ключові слова: монастирі, чернецтво, Київська єпархія, православ'я, держава.

The position of the monasteries of Kyiv region, their contribution to the socio-economic development of the region is studied. Data on the number of monasteries and monastics of the Kyiv eparchy of the outlined chronological period are given. Features of the classification of monasteries and their management system are given.

Key words: monasteries, monasticism, Kyiv eparchy, Orthodoxy, state.

Церковна історія загалом і монастирська, зокрема, завжди були і продовжують залишатися важливою складовою історії держав та суспільств, що мають православні релігійні традиції. Україна належить саме до тих держав, які мають глибокі традиції у цих сферах. Тому дослідження процесів в історії православної церкви на теренах України в другій половині XIX ст. відіграють важливе значення у вивченні її культурного, соціально-економічного та політичного життя в цей період.

Зняття ідеологічних перепон та доступ дослідників до архівів створюють широкі можливості для об'єктивних наукових досліджень у цьому напрямі. На сучасному етапі, коли відбувається переоцінка історії, і православ'я почали оцінювати як основу української національної культури, важливої складової її відродження, історія різних церковних інститутів викликає особливий інтерес. Не стали виключенням і православні монастирі, які з набуттям Україною незалежності почали активно відновлюватися і відігравати помітну роль в житті суспільства. Особливий фокус дослідницького інтересу падає на вивчення історії монастирів Київської єпархії загалом та міста Києва зокрема. У зв'язку з цим виникає необхідність вивчення всіх сторін монастирської діяльності для використання в сучасних умовах позитивного досвіду православних обителів як духовно-релігійних і соціально-господарських центрів, осередків накопиченої упродовж століть православної культури.

Діяльність монастирів Київщини та життя їх чернецтва постійно піддавалися потужному впливу з боку держави. Вони часто зазнавали змін свого становища, але завжди приносили реальну користь державі та суспільству, оскільки були не лише релігійними, а й господарськими, просвітницькими, благодійницькими центрами.

Терміни «чернецтво», «монашество» (з грец. monos – один, одинокий) в первісному своєму значенні означали «самотне, відокремлене проживання». Ця назва застосовувалася, однак, для характеристика життя не тільки окремих осіб, а й окремих товариств, члени яких прирікають себе на безшлюбність і зречення від усіх благ світу. Вони підкоряються

завичай певному статуту і мають на меті служіння ідеалам, досяжним лише шляхом самозречення та віддалення від світу. Такі громади з давна називалися монастирями (обителями).

У кінці XVIII – першій половині XIX ст. на території Києва існували такі монастирі, як Києво-Печерська Свято-Успенська лавра з її Китаївською та Голосіївською пустинями, Золотоверхий Михайлівський монастир, Києво-Братський Богоявленський монастир, Миколаївський Слупський монастир, Видубицький Михайлівський, Грецький Катеринський, Флорівський монастирі [4, с. 9].

На території Київської губернії на кінець XIX ст. розміщувалася Київська і Галицька єпархія, яка мала у своєму складі 20 чоловічих монастирів, з яких 14 відносилися до самостійних монастирів, 6 були приписними, а також існував один архієрейський будинок, налічувалося 2 805 ченців та послушників. Також існувало 6 жіночих монастирів, у яких проживало 2 308 черниць [4, с. 10].

У другій половині XIX ст. на всі монастирі Києва поширювалося єпархіальне управління. Святійший правлячий синод був вищим органом церковно-державного управління Російською православною церквою в синодальний період (1721–1917 рр.). Оскільки в досліджуваній період церква була повністю інтегрованою в загальну бюрократичну систему абсолютизму, тобто була державною, то, відповідно, всі її складові частини, у тому числі і монастирі, підпорядковувалися верхній владі російського імператора. Він ні з ким не ділився своєю абсолютною владою, у тому числі і з церквою, яку тоді навіть називали «Відомством православного сповідання». Представником імператора в Синоді був обер-прокурор, повноваження якого у XIX ст. значно розширилися. Державний нагляд за перебігом церковних та монастирських справ досяг свого апогею за обер-прокурорів Д. О. Толстого (1865–1880) та, особливо, за К. П. Победоносцева (1880–1905).

У кінці XVIII – на початку XIX ст. була розроблена законодавча база, яка регламентувала відносини монастирів і влади з основних напрямів діяльності. Церква в дореволюційний період була елементом державного апарату, являючи собою структуру з суворою ієрархією, на нижчій сходинці якої перебували монастирі. Система взаємовідносин монастирів і влади, яка склалася в той час, визначала можливість не прямої взаємодії чернечих обителів з органами державного управління, здійснювалася лише засобами синодально-єпархіальних структур, тобто через церковну владу. Над чернечими обителями було встановлено систему контролю з боку єпархіальної влади і сформована система суворої звітності.

Ще в кінці XVIII ст. було здійснено поділ монастирів на штатні та позаштатні. Перші отримували від скарбниці грошові виплати. Другі існували виключно за рахунок власних доходів. Штатні монастирі розподілялися на три класи, різниця між якими полягала у розмірах отримуваних коштів та в престижності. У XIX ст. класність монастиря стала перш за все свідченням його знаності, оскільки окремі монастирі домоглися окладів за особливими штатами, а інші були підняті у вищий клас без додаткового окладу. Настоятелі першокласних та другокласних монастирів мали сан архімандрита, третьокласних – ігумена. Настоятельки жіночих монастирів мали сан ігуменії.

Серед першокласних монастирів особливе становище займали лаври, їх в Російській імперії станом на середину XIX ст. було чотири – Києво-Печерська, Троїцько-Сергіївська, Олександрівська та Почаївська. Усі монастирі Києва перебували в єпархіальному управлінні. Для спостереження за ними і облаштування внутрішніх конфліктів Київський митрополит призначав благочинного із числа настоятелів. «Благочинному над монастирями доручалося стільки монастирів, скільки він може ... мати під своїм наглядом» [2, с. 305].

Правове становище православних монастирів і ченців визначалося «Сводом законів Російської імперії». Монастирі мали право на володіння земельними наділами, які відводилися їм казною, а також право на їх передачу в оренду, але не мали права їх

продавати. Так, на території Київської єпархії на кінець XIX ст. 12 чоловічих та 5 жіночих монастирів мали у своєму розпорядженні майже 11,5 тис. десятин землі, з якої орної землі було лише 3 тис. десятин, решта – це були луки (4,2 тис. десятин) та лісові угіддя (3,3 тис. десятин). На невдобки припадало 5,7 тис. десятин [3, с. 11–12].

Отже, історія Київської єпархії значима не лише в якості самостійного предмета дослідження, але і як невід’ємна частина суспільної історії, об’єктивне вивчення якої неможливе без дослідження діяльності її монастирів та чернецтва. Монастирі Київської єпархії з моменту їх створення ставали центрами зосередження духовного життя. Маючи величезний авторитет, вони впливали на всі сфери тогочасного суспільства. Розвиваючи своє господарство, обителі справляли позитивний вплив на економічне та господарське зростання Київщини, сприяли розвитку соціальної сфери, а сповідями та настановами формували духовну культуру населення регіону.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Денисов Л. И. Православные монастыри Российской империи. Москва: Изд. А. Д. Ступина, 1908. 984 с.
2. Зырянов П. Н. Русские монастыри и монашество в XIX – начале XX века. *Монашество и монастыри в России. XI–XX века: Исторические очерки*. Москва: Наука, 2002. С. 302–332.
3. Любинецкий Н.А. Землевладение церковей и монастырей Российской империи. В 4-х ч. Ч. 4. Санкт-Петербург: Синод. тип., 1900. 20 с.: табл.
4. Похилевич Л. Монастыри и церкви г. Киева. Киев: Типография губернского правления, 1865. 140 с.
5. Свод законов Российской империи. Том девятый. Законы о состояниях. Санкт-Петербург: Тип. Второго Отделения Собственной Е.И.В.Канцелярии, 1897. 572 с.